

# Möjligheternas skola – en skola där olikheter berikar

Krokoms kommun

Gunilla Kvist

[gunilla.kvist@krokom.se](mailto:gunilla.kvist@krokom.se)

## Sammanfattning

Projektet har genomförts med SIS-medel från Specialpedagogiska skolmyndigheten.

Syftet med projektet har varit att öka samsynen mellan skola och fritidshem samt öka den specialpedagogiska kompetensen hos samtliga pedagoger. Bakgrunden är en skola där man möter elever med flera olika funktionsnedsättningar och en strävan att alla ska ges samma möjligheter utifrån sina förutsättningar.

Projektet inleddes med en kartläggning genom SPSM:s värderingsverktyg som i samarbete med pedagogerna resulterade i tre prioriterade utvecklingsområden: Samsyn mellan skola och fritidshem, specialpedagogisk kompetens samt kollegialt lärande.

Pedagogerna har sedan träffats en gång i veckan med olika teman med utgångspunkt från deras vardag. Träffarna har varvats med föreläsningar, litteraturstudier, filmer och diskussioner. Gemensam nämnare har varit att vi till så stor del som möjligt utgått från pedagogernas vardag.

Lärdomar vi dragit kan sammanfattas i följande områden: Metoder för självreflektion, förankring i ledningsorganisation och i verksamheten som helhet, vikten av konkret vardagsnära utbildningsinnehåll knutet till läroplanen, erfarenhetsutbyte kollegor emellan samt tvärvetenskaplig ansats i det kollegiala lärandet.

Sökord:

Specialpedagogik

Förhållningssätt

Kollegialt lärande

## Bakgrund

Näldensskolan är en F-6 skola som ligger i Krokoms kommun. Skolan har 163 elever och 24 pedagoger (lärare, förskollärare, fritidspedagoger, elevassistenter)

Elevhälsoteamet består av rektor, specialpedagog, kurator, skolsköterska samt skolpsykolog och träffas varannan vecka. Ambitionen är att arbeta mer förebyggande och främjande men många akuta elevärenden har tagit stor tid.

På skolan går flera elever med olika funktionsnedsättningar: Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (ADHD, ADD, autism, trotssyndrom) selektiv mutism, döv/hörselskada (CI), synnedsättning, syntolkningssvårigheter (CVI), läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, rörelsehinder, tal- och språksvårigheter.

På skolan finns nyanlända elever med olika nationaliteter.

Under de två senaste åren har pedagogerna arbetat mycket med att skapa en helhetskänsla mellan skola och fritidshem men fritidshemmet har haft väldigt stor omsättning på personalen vilket medfört att det varit svårt att uppnå målet.

På fritidshemmet har det varit svårt att hitta fungerande rutiner för kommunikation såväl mellan skola och fritidshem som inom fritidshemmet.

I vissa situationer finns en brist på förståelse för de anpassningar som behöver göras, både på grupp- och individnivå.

Lite tid har lagts på utformning av lärmiljöerna och dess betydelse för eleverna.

Skolan är liten vilket innebär att alla elever möter alla pedagoger. Det blir då viktigt att all personal har den kunskap och kompetens som krävs för att bemöta alla elever utifrån deras förutsättningar.

Med så många olika funktionsnedsättningar samt elever med andra språk ställs stora krav på pedagogerna, och det har varit svårt att hitta de rutiner och skapa de strukturer som krävs för att alla elever ska få möjligheten att utvecklas utifrån sina egna förutsättningar.

Det finns kunskap om olika funktionsnedsättningar men den är ofta kopplad till enskilda pedagoger utifrån de elever man undervisar. Ibland finns också svårigheter att sedan bemöta barnen där de befinner sig, utifrån den kunskap man har.

För att kunna vända fokus till ett mer förebyggande och främjande arbete i EHT krävs att pedagogerna känner trygghet att hantera de olika situationer som kan uppstå i verksamheten, med stöd av EHT.

## Mål

- Öka förankringen mellan teori och praktik hos pedagoger avseende specialpedagogik, extra anpassningar och särskilt stöd på ett sådant sätt att vi ser en reell utveckling hos alla elever.
- Att utveckla den specialpedagogiska kompetensen hos pedagogerna i såväl skola som fritidshem.

- Barnen ska uppleva en helhet mellan skola och fritidshem. Oavsett i vilken verksamhet eleven befinner sig ska de bemötas av samma pedagogiska förhållningssätt.
- Genom en fördjupad förståelse av olika professioner inom skolan (pedagoger, specialpedagoger, kuratorer mfl) öka tryggheten hos pedagoger och andra kompetenser.

## Syfte

- Skapa en helhetskänsla mellan skolan och fritidshemmet.
- Skapa ett utvecklat förhållningssätt hos alla som arbetar inom skola och fritidshem genom ökad kompetens och bättre stödstrukturer inom specialpedagogik oavsett om en elev har en funktionsnedsättning eller ej.
- Skapa lärmiljöer som stimulerar, utvecklar och utmanar oberoende elevernas olikheter genom att vi inom skolan utmanar oss själva att vara öppna för, och använda flera pedagogiska verktyg.
- Att flytta fokus från åtgärdande insatser till mer främjande och förebyggande arbete
- Alla pedagoger ska känna en trygghet i de stödfunktioner som finns (ex EHT)

## Målgrupp

Samtliga elever med funktionsnedsättningar

## Genomförande

Projektet inleddes i januari 2017 med en kartläggning med hjälp av SPSM:s värderingsverktyg. Pedagogerna på såväl skolan som fritidshemmet genomförde kartläggningen som vi sedan sammanställde.

Vi genomförde även en enkät med samtliga elever på skolan. Frågorna i enkäten var kopplade till samma frågeställningar som i värderingsverktyget.

Efter sammanställningen av enkäten och kartläggningen fick pedagogerna ta del av resultatet, och vi ställde i samband med detta frågorna:

- Vilka utvecklingsområden anser du att Näldensskolan har idag, utifrån ett tillgänglighetsperspektiv?
- Hur skulle du vilja prioritera dem?

Detta resulterade i att vi uppmärksammade följande utvecklingsområden:

- Samsyn mellan skola och fritidshem
- Specialpedagogisk kompetens
- Kollegialt lärande

Organisatoriskt skedde en förändring vid uppstarten av läsåret 17/18 då vi skapade fasta arbetslag i F-3, det vill säga att fritidspedagogerna jobbar med samma elever i skolan som på fritids. De är också i hög grad med på utvecklingssamtalen, vilket

medfört att vi får en samlad bild av elevernas hela dag. Den ökade kunskapen runt varje enskild elev bidrar till att öka förutsättningarna för dem att få stöd utifrån sina individuella behov.

Under höstterminen har pedagogerna träffats en gång i veckan. Utgångspunkten var att fritids och skola skulle kunna sitta tillsammans men vi fick inte till det organisatoriskt, varför yrkesgrupperna just i dessa sammanhang träffades var för sig. De har dock arbetat med samma upplägg och sedan tillsammans i klassrummet med observationer, filmning och annat.

Tema för de olika träffarna har varit:

- Inkludering och skolans kultur
- Lågaffektivt bemötande
- Ledarskap i klassrummet
- Kollegialt lärande och feedback
- Praktik och filmning

Träffarna har varvats med föreläsningar, litteraturstudier, filmer och diskussioner. Gemensam nämnare har varit att vi till så stor del som möjligt utgått från pedagogernas vardag.

Ett av målen med projektet var att öka den specialpedagogiska kompetensen hos pedagogerna, för att på så sätt öka förståelsen och kunskapen runt elever med olika funktionsnedsättningar. Vi inledde därför träffarna med att prata om just specialpedagogik och vad det handlar om. Pedagogerna fick ett kompendium att läsa igenom inför första träffen. Där behandlades bland annat följande perspektiv:

*... hur svårigheter kan förebyggas genom att studera samspelet mellan individ och miljö,*

*identifiera skydds- och riskfaktorer på olika nivåer för personer med funktionsnedsättning, personer i socialt utsatta situationer och barn och elever i behov av stöd. (www.specped.su.se/forskning / hämtad 170212)*

Skollagen säger:

**4 §** *Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.*

*I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Skollagen (2010:800);*

Även detta har till stor del varit en utgångspunkt i vårt arbete, det vill säga att alla elever ska ges samma möjligheter utifrån sina egna förutsättningar.

Vi kan absolut se en ökad specialpedagogisk kompetens hos pedagogerna. Fokus har i många avseenden flyttats från eleverna till undervisning, förhållningssätt och lärmiljöer.

Vad gäller samsynen mellan skola och fritids har det skett en stor förändring, där man idag samarbetar mycket mer mellan yrkeskategorierna, än tidigare.

## Analys och tolkning

Syftet med projektet var ju att främja pedagogernas kollegiala lärande och professionella utveckling med fokus specialpedagogik. Det konkreta upplägget på utvecklingsinsatsen syftade till att vi i ett tidigt skede skulle kunna nå ut till personalen med kunskap om utveckling av goda lärmiljöer och hur man som pedagog tillsammans med elever kan arbeta med denna utveckling.

Att gå på föreläsningar är ofta inspirerande och lärorikt men för att komma till rätta med de utmaningar som pedagogen upplever i klassrummet krävs oftast ett intensivt och långsiktigt arbete.

Tanken var att arbetslaget skulle genomföra kompetensutvecklingen och att de gemensamt skulle ha med sig ett eller flera konkreta exempel som de under utbildningens gång, utifrån vad de lärt sig, parallellt kunde arbeta med i verksamheten. Pedagogerna skulle kunna förvänta sig en bred genomgång av teori och aktuella evidensbaserade arbetssätt förhållningssätt, varvat med diskussioner och kritiskt reflekterande tillsammans med kollegor. Mellan träffarna skulle de få hemuppgifter i form av filmning, observationer och olika interventioner att prova i sina klassrum.

Utifrån dessa syften och tankar upplever vi som projektledare att vi nått en positiv utveckling på flera sätt. Inte minst har det varit roligt att se hur positiva många av medarbetarna varit processen igenom. Detta kan ha berott på att vi kontinuerligt har valt att återkomma till frågor och moment som ligger pedagogerna nära i vardagens konkreta utmaningar. Vare sig vi har lyft teorier eller knutit klassrumssituationer till forskning har vi alltid varit måna om att låta pedagogen beskriva sin upplevelse väldigt konkret, vilket förmodligen är en framgångsfaktor.

Vidare har vi valt konkreta reflektionsmetoder som vi tror pedagogerna upplever att de lätt kan förstå och ta till sig, samtidigt som metoderna upplevs relevanta i pedagogrollen. Att våga använda filmning har också varit ett kraftfullt instrument gällande att få pedagogerna att titta på sig själva lite mer utifrån. Vilket också har bidragit till ett lärandeklimat som kännetecknas av att våga blotta osäkerhet och möjligheter att reflektera kring olika förhållningssätt.

I utbildningen valde vi också att tydligt gestalta och modellera hälsofrämjande normer och värden utifrån läroplanen. Vi tog in begrepp som gestaltning, modellande, förhållningssätt och bemötande i personalens pedagogiska vardag och i deras vardagssituationer. För oss var det viktigt att sätta in pedagogrollen i ett organisatoriskt och gruppdynamiskt sammanhang istället för att fokusera enbart individuella processer. Genom att se och lära av varandras beteenden via exempelvis filmning uttryckte många i personalen att man på kort tid fick ut mycket innehåll avseende det egna pedagogiska förhållningssättet. Frågor som kom

att genomsyra arbetet var bland annat: ”hur utvecklas relationer, hinder och möjligheter som uppstår i samspelet”; och framför allt, ”hur stimuleras ett lärande samspel?” Det är ju i lärprocesserna, i relationen mellan lärare och elever, som det mest betydelsefulla i skolan sker.

Därför valde vi att ha fokus på att tillsammans utveckla lärares förmåga att etablera goda relationer till eleverna och möjlighet att skapa utvecklande och kreativa lärmiljöer för alla elever, inte bara eleverna med funktionsnedsättningar. Det blir då ett sätt att stödja både elevernas välbefinnande och utveckling mot utbildningens mål.

Som vi beskrev i projektansökan vet vi att det är svårt för den enskilde pedagogen att hitta tid och möjligheter för professionell utveckling, vi känner till utmaningarna som nya arbetssätt innebär, och varför även förändringar som har god evidens ibland blir så svåra att få till (se tex:

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/undervisning/evidens-aven-det-en-tolkningsfraga-1.216407>)

Det arbete vi gjort hittills har således tagit hänsyn till dessa faktorer, och byggts på ett sätt som ska få pedagogen att uppleva ett stort tillfört värde i det vardagliga utövandet. Aktuell forskning pekar på att det som påverkar eleverna mest i termer av skolprestationer och psykiskt mående är faktorer som lärare och skolpersonal själva kan påverka på plats i lärmiljön, såsom relationen till eleverna, repertoaren av undervisningsmetoder samt graden av kollegialt utbyte lärare sinsemellan.

Vikten av att ta vara på och utveckla den kompetens som lärare upparbetat och hjälpa till att sätta elevers lärande, välmående och engagemang i fokus. För att detta ska vara möjligt krävs en främjande ledare och stöd av experter. På ett liknande sätt synliggör Vedrana Bolic Barics från Linköpings universitet i sin forskning vikten för pedagoger av att reflektera kring sin syn på extra anpassningar och särskilt stöd; ”Support in school and the occupational transition process. Adolescents and young adults with neuropsychiatric disabilities”, 2016 Linköpings universitet. Hon visar bland annat på att stöd som skett inkluderande upplevs positivt av ungdomarna. Liten grupp däremot, eller enskild undervisning upplevdes mer negativt.

I vårt projekt har vi lagt mycket fokus på inkludering och exkluderande beteende med målsättningen att hitta ett gemensamt förhållningssätt och bemötande hos samtliga pedagoger.

## Lärdomar och rekommendationer

Utifrån våra erfarenheter har vi trots projektets relativa korta levnad upplevt såväl viktiga framgångsfaktorer som lärorika utmaningar. Vi har med glädje upplevt ett stort engagemang bland kollegorna, som också efterfrågat fortsatta utvecklingsinsatser i samma anda. Vi vill således sammanfatta våra lärdomar och rekommendationer från projektet under nedanstående rubriker:

### Metoder för självreflektion

Att vara noggrann i valet av metod för självreflektion har blivit väldigt tydligt för oss som en viktig lärdom. Med målet att skapa trygga och samtidigt utmanande

uppgifter som bidrar till hög grad av självreflektion hos pedagogerna har vi valt att utforska några olika metoder. Det vi upplevt som ett av de mer kraftfulla verktygen är användandet av självobservation genom filmning. Inledningsvis var vi tveksamma till om filmning ens skulle gå att använda, då det ofta ger upphov till osäkerhet och oro. Lärdomen är dock att filmning går utmärkt att använda så länge man för in metodiken på ett tryggt och strukturerat vis.

Rekommendationen gällande filmning i klassrumssituationen är att börja med andra metoder innan man skrider till verket med filmkameran. Exempelvis kan man genom att bygga trygga parvisa lärandekonstellationer först börja med att observera varandra, och sedan ge och ta strukturerad feedback tillsammans med handledare. När man blivit mer varm i kläderna gällande att prata om det egna beteendet och den egna pedagogiska rollen blir det enklare att lägga till filmmomentet. Vidare är det av vikt att filma vid flera tillfällen, och även lägga in exempelvis låtsasfilmning, så att pedagogen själv inte riktigt vet när filmandet äger rum; allt för att göra processen mer avslappnad och avdramatiserad. Slutligen är det självklart av största vikt att följa etiska riktlinjer för dokumentation genom filmning, där dels information till föräldrar ska gå ut, med möjlighet att säga nej, samt att information om att allt material raderas så fort handledning till pedagogen ägt rum.

#### Förankring i ledningsorganisation och i verksamheten som helhet

En utmaning för att få utvecklingsinsatser som denna att leva vidare är att skapa en tydlig koppling till den vardagliga verksamheten. Ett viktigt element för att lyckas med detta är lärdomen att förankras hos förvaltningsledning, skolchefer och andra rektorer. Då vi haft relativt stor omsättning på ledare i vår kommun har detta varit en utmaning som gjort det svårt för oss att få projektet att leva vidare.

Rekommendationen är således att skapa en väldigt tydlig handlingsplan redan vid start av utvecklingsprojektet för hur målen och syftet ska förankras och skyddas av ledningsorganisationen. Att koppla målen till verksamhetens övriga aktuella målbeskrivningar, i synnerhet inom specialpedagogiken, blir av yttersta vikt, och om man dessutom kan skapa synergieffekter med andras målbilder har man nog mycket vunnet.

#### Vikten av konkret vardagsnära utbildningsinnehåll knutet till läroplanen

En av våra andra viktigaste lärdomar är den positiva feedback vi fått från de deltagande pedagogerna avseende att de upplevt innehållet som höggradigt användbart i sin vardagliga gärning i klassrummet och på skolgården. Att det vi diskuterat, och att den feedback pedagogerna fått varit direkt användbart nästa dag på jobbet har upplevts som en stor framgångsfaktor. Vi har hela tiden varit noggranna med att koppla innehållet och praktiska övningar tydligt till de mål som finns beskrivna i läroplanen, vilket också upplevts som en starkt bidragande orsak till att projektet blivit uppskattat av deltagarna.

Detta leder till rekommendationen att alltid vara mån om att designa respektive utbildnings- och handledningsmoment på ett sådant sätt att man alltid kopplar resonemanget till både konkreta vardagliga exempel och läroplanen. Ju mer man lyckas beröra pedagogens huvudvärk och frustration, och att hen samtidigt upplever att handledningen leder till direkta lösningar på problem, desto större är chansen att lärandet och engagemanget tar fart med stor kraft. Genom att ge pedagogerna tydliga och trygga metoder att ge varandra öppen och ärlig feedback blir möjligheterna till relevant utveckling också bättre.

### Erfarenhetsutbyte kollegor emellan

Genom den inriktning vi valt, mot hela lärargruppen och fritidspersonalen, har vi lärt att det bidrar till att skapa goda förutsättningar för utveckling av undervisningsmoment i flera grupper och i olika klasser. Erfarenhetsutbyten mellan deltagarna, såväl inom respektive arbetslag som med övriga arbetslag, har varit betydelsefullt i lärandet för den enskilda läraren och för skapandet av nya utbildningsupplägg. När all personal ser alla elevers behov ökar förutsättningarna för eleverna att få det stöd de behöver.

Nätverk och kollegiala relationer som skapats behöver förstås bibehållas och fördjupas, för att lärandet kring användningen av metoderna vi fört in skall bli hållbart och kunna utvecklas vidare. Behovet av ytterligare stöd och handledning till lärarna och fritids uttrycks tydligt. Kopplingen till exempelvis elevhälsouppdraget behövs alltid förtydligas för att visa hur detta blir ett förebyggande arbete rent hälsomässigt. Vårt att undersökas är om redan existerande arenor, som t ex elevhälsoteam, kan användas för interprofessionellt lärande kring fortsatta utvecklingsinsatser.

### Tvärvetenskaplig ansats i det kollegiala lärandet

Vilket leder oss in på vår slutliga lärdom, nämligen att våga låta olika yrkeskategorier mötas och dela erfarenheter på riktigt. I vårt projekt har vi märkt att ju mer vi låter olika yrkesbakgrunder dela med sig av sina perspektiv, desto större har engagemanget och förståelsen för olika elevers behov blivit. I projektet har pedagoger, skolledare, specialpedagoger, socionomer, psykologer och sjuksköterskor varit inblandade i designen av utvecklingsinsatsen. Många gånger talas det varmt om det tvärvetenskapliga arbetet med påvra praktiska resultat, medan vi verkligen upplevt att vi lyckats skapa ett gynnsamt utbyte mellan yrkeskategorier.

Vår rekommendation är således att skapa strukturerade samtalskonstellationer med tydliga instruktioner om hur det tvärvetenskapliga perspektivet ska tas till vara i de konkreta utbildningsmodulerna. Att exempelvis kombinera modern forskning kring plasticitet med olika strategier för läsutveckling blir en mycket mer kraftfull grund att stå på i det professionella byggandet av bra lärmiljöer för elever med olika typer av behov. Att vi som verkar i den pedagogiska miljön kontinuerligt utmanas av

våra kollegor att tänka utanför boxen blir en viktig kvalitetssäkring för fortsatt lärande utifrån modern forskning.